

СПРОБИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ СЕРЕДОВИЩА, ЩО ФОРМУВАЛО СУСПІЛЬНУ ДУМКУ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Період функціонування відродженої Речі Посполитої був часом втрачених можливостей для встановлення порозуміння між поляками та українцями. Спроби інтелектуальної еліти двох народів відшукати стежку, яка б привела до гармонізації відносин між народами-сусідами, виявилися марними. У статті простежується складний процес польсько-українських відносин та зроблено висновки, які необхідно врахувати на сучасному етапі цивілізаційного поступу Республіки Польща і України.

Ключові слова: поляки; українці; Друга Річ Посполита.

У міжвоєнний період в кордонах польської держави проживало близько 5 млн українців [1]. Відбулося це в результаті польсько-української війни, а загалом наперекір бажанню української спільноти, а принаймні політичної еліти українських галичан. Однак не війна, а відсутність конструктивної політики в часи формування сучасної національної свідомості поляків і українців в ХІХ ст. зумовила виникнення різних державницьких підходів двох спільнот. Ледь помітними і то ініційовані лиш під кінець періоду поневолення були ініціативи взаємного порозуміння. Не був цей процес успішним, супроводжувався значними зусиллями і не без драматичних моментів до такого порозуміння вдалося допровадити лиш перед вибухом Першої світової війни. Дійшло до того головно завдяки особистому за ангажуванню намісника Міхала Бобжинського і греко-католицького митрополита Андрея Шептицького. Нажаль, те порозуміння прийшло надто пізно, тому також не могло відіграти жодної ролі в послідовному політичному житті поляків і українців. Має цілковиту рацію український еміграційний історик Михайло Демкович-Добрянський, який у *Післямові* до виданої у 1987 р. праці під назвою «Потоцький і Бобжинський. Цісарські намісники Галичини» написав: «Якби не помилкова політика Потоцького (підтримка русофілів) і фатальний вистріл Січинського, якби

не антиукраїнська фобія ендеції і загадкова позиція римо-католицьких ієрархів – якби не все це, то Бобжинський за допомогою митрополита Шептицького допровадив до польсько-української угоди. І тоді може 1918 рік не приніс взаємного проливання крові» [2].

Уряди II Речі Посполитої не спромоглися на конструктивне вирішення українського питання, здійснюючи що найбільше півміри і то не завжди вміло запроваджуючи їх у життя [3]. Однак в цей несприятливий для української спільноти період не бракувало ініціатив і спроб польсько-українського порозуміння з боку різних угруповань. Діяли вони з двох боків. Проявилися як на політичному так і культурному, науковому полі, а також суспільному. Встановлювалося багато товариських, сусідських і професійних контактів. Ініціювалися спонтанно в одному селі, містечку чи місті між сусідами поляками і українцями адже були природнім проявом сусідського співжиття в схожих умовах, подолання аналогічних повсякденних проблем, прояву почуття взаємної приязні чи співчуття з приводу невдач або нещастя, які спіткали співмешканців, знайомих або кузенів. Були вони обумовлені також цікавістю до інших звичаїв і традицій. Співіснування впливало на встановлення різноманітних зв'язків, не включаючи родинних. У період поневолення і перших десятиліть ХХ ст. змішаних шлюбів було так багато, що тривожили вони по-

літиків із двох боків, а справляли такий сильний вплив на суспільне життя, що сформувався неформальне висловлювання, що в Галичині кордон між поляками і українцями проходить через подружнє ложе. Національні відмінності як правило в багатьох випадках стосувалися подружжя та їх дітей [4]. Послугувалися давньою традицією і костельним правом, що сини дотримуються віри і національності батька, доньки – матері. В тих умовах виникали не існуючі ніде на світі звичаї подвійного відзначення церковних свят, спільного колядування, чи також наслідування нарядів і фольклорних традицій своїх сусідів [5].

Згадувана польсько-українська війна для багатьох тих родин була справжньою трагедією. Нерідко трагічною за своїми наслідками. Тут може бути прикладом смерть сина української письменниці Уляни Кравченко (справжнє прізвище Юлія Шнайдер-Нементовська) Єжи Нементовського талановитого поета (літературне псевдо Юрко Кравченко) і художника, поляка по батькові, хоч людини двох культур, який загинув 28 листопада 1918 р. від українських куль у боях за Яворів [6]. *Nota bene* Єжи Нементовський був приятелем Едварда Ридза-Шміглого (в 1905–1908 роках разом вивчали малярство в краківській Академії витончених мистецтв). В свою чергу сестра Єжи Нементовського воювала на українському боці.

Польсько-українська війна залишила сильний відбиток на суспільне життя, спричинивши ослаблення чи навіть ліквідацію багатьох традиційних зв'язків, а перш за все створила сприятливий ґрунт для розвитку націоналістичної ідеології серед двох спільнот на східних теренах II Речі Посполитої. Особливо важкими були перші повоєнні роки, слушно названі відомим українським публіцистом і ключовим політиком Українського народно-демократичного об'єднання (УНДО) Іваном Кедрином *часом двостороннього несприйняття* [7]. На практиці українська сторона засвідчила це ігноруванням загального перепису в 1921 р., бойкотом парламентських виборів у 1922 р., відкиданням закону самоврядування від 26 вересня 1922 р. та низкою терористичних актів стосовно польських інституцій і польських політиків, навіть українських діячів налаштованих при-

хильно щодо польської держави. В тих умовах офіційне устремління до взаємного порозуміння не було добрим завданням. З українського боку такі наміри попервах здійснили люди згуртовані навколо львівського тижневика «Новатор», а пізніше щоденного «Рідного краю», що фактично був органом поміркованої Українсько-селянської партії хліборобів. Редактором видання був поет і гарячий прихильник культурного зближення поляків і українців Сидір Твердохліб. Помірковане становище того політичного напрямку не означало відмови, чи зречення власних національних інтересів, це виникало з факту, що їх вирішення поєднувалося з демократизацією державного життя Польщі. Однак вирок смерті виконаний бойовиками Української військової організації щодо Твердохліба, а також інших представників угодовського напрямку спричинив даліше загострення ситуації та відмову багатьох українських від активного суспільного життя. Намагаючись запобігти тому, з польського боку розпочав місію порозуміння hr. Станіслав Лось, консультуючись з представником греко-католицької церкви Титом Войнаровським. Нажаль, безрезультатно. Також невдалою була друга польська ініціатива восени 1922 р., під час розмов між українськими представниками в парламенті і урядом прем'єра Владислава Сікорського.

Нові виклики перед представниками двох спільнот здійснило рішення Ради амбасадорів у 1923 році визнавши за Польщею *de iure* територію Східної Галичини, відкидаючи в такий спосіб надії української спільноти на міжнародну підтримку. Деякі українські політики почали тоді поступово приходити до переконання, що в тій ситуації належить опираючись на польську правничу і політичну систему прагнути до надання умов національного розвитку української спільноти. З польського боку знайшли вони партнерів перш за все в середовищі пілсудчиків вірних давній федералістській концепції та серед консерваторів, нажалі не маючих значного впливу на впливові осередки в II Речі Посполитій.

Серед середовища пілсудчиків особливу роль відіграли політики і публіцисти зосереджені навколо заснованого в 1932 р. «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*». Аналіз змісту

часопису вказує, що його редактори постановили перш за все впливати на польську громадську думку з метою переконати її, що українці можуть бути партнерами в політичному житті, а їх культурний доробок може бути цікавим для поляків. Визнано також невідворотність справедливого вирішення українського питання в польській державі.

Часопис давав можливість здійснення пропаганди української справи серед самих українців і то в такій формі, яку тогочасні публіцисти вважали за найкращу. Отримували власне на його шпальтах можливість висловитися люди різних професій і політичних поглядів, не завжди зрештою поділяючих інтереси польської держави [8]. Потрапляли туди навіть статті представників Організації українських націоналістів, підписані псевдонімами [9]. Особливо активним публіцистом «*Wiuletynu*» був Іван Кедрин [Rudnicki], статті якого стосувалися різних сфер суспільного життя українців у Польщі і викликали значний резонанс.

Серед відомих у міжвоєнний період особистостей українського політичного і суспільного життя на шпальтах «*Wiuletynu*» між іншим висловлювалися Степан Баран Іполит Бочковський, Сергій Хруцький, Володимир Дорошенко, Богдан Лепкий, Андрій Крижанівський, Павло Ковжун, Іван Кедрин, Володимир Кубійович, Роман Смаль-Стоцький, генерал Павло Шандрук [9].

З польського боку обличчя «*Wiuletynu*» представляли, окрім головного редактора Влодзімежа Бончковського (Włodzimierza Bączkowskiego), наступні публіцисти: Леон Васілевський, Станіслав Лось, брати Александр і Адольф Бохенські, Константи Симонолевич (молодший), Станіслав Ю. Папроцький. Вони на шпальтах видання переважно пропагували політичну програму, що заклала підвалини польсько-українських стосунків у дусі конструктивної співпраці. Опирали її на переконання, що належить відкинути стремління до асиміляції українців. Держава, на їх погляд, повинна трактувати ту спільноту шляхом ліквідації в своїй політиці всіх тих елементів, які детермінували всі можливі ворожі настанови щодо Польщі. Конкретно домагалися між іншим, припинити урядове нехтування терміну «український», запровадження двомовних надписів на будинках на

змішаних етнічно теренах, допуск без обмежень української мови у Східній Галичині та Волині, видалення з шкільних підручників того змісту, який ранив українську національну гордість, усунення з шкільних лекцій положень принижуючих українську спільноту чи відмовляючих в рицарстві військам, які боролися за незалежність вітчизни, і врешті не перешкоджати українським національним символам, в тому числі співання національного гімну [9, с. 194]. У питаннях політичних, закликали запровадити в самоврядні національні курії з річною кількістю мандатів для представників двох націй, як і окремих курій при парламентських виборах [10, с. 224]. Значна увага приділялася до економічних і освітніх проблем. У першому випадку пропонувалося виділення більших коштів з бюджету держави на розвиток міст, розгортання інвестиційної діяльності на східних землях, огортання опікою українських господарських організацій, особливо кооперативних та сприяння їхній співпраці з аналогічними польськими організаціями шляхом утворення спеціальних рівноправних синдикатів, що мали досягти конкретної мети. Натомість в освітньому питанні висловлювалися до ліквідації двомовних шкіл і націоналізації українських приватних гімназій також відкриття українського університету у Львові.

Прагнучи розширити суспільну базу представлених «*Wiuletyn*» ідей 8 червня 1933 р. створено Польсько-українське товариство [11]. Головною метою товариства було здійснення діяльності по поглибленню і розбудові польсько-українського зближення. Головою обрано Станіслава Стенповського (Stanisława Stepowskiego), а до складу управи увійшли: Яніна Голувкова, Ольгерд Гурка, Станіслав Ю. Папроцький, Мечислав Швеховський, Генрик Колодзейський, Вінценти Жимовський, Влодзімеж Бончковський та Константи Симонолевич. До організації не належали українці, хоч багато представників української інтелігенції позитивно поставилося до польської ініціативи, не виключаючи в майбутньому активної участі в ній. Нажаль, входження багатьох згаданих тут прихильників польсько-українського зближення в інші схожі ініціативи не сприяло консолідації товариства і його ширшій діяльності.

Раніше ніж «biuletynowcy», хоч як вже згадано, не в такому широкому сенсі, спроби польсько-українського діалогу здійснили польські консерватори на чолі з сином згаданого на початку колишнього намісника Галичини Міхала Бобжинського – Яном Бобжинським, який з квітня 1930 року розпочав видання місячника «Nasza Przyszłość». Вирішення українського питання вони бачили в формі культурної автономії, однак її запровадження ув'язали з офіційною позицією українських політичних осередків, яка б стояла і стояти мала на ґрунті приналежності земель колишньої Східної Галичини і Західної Волині до Польщі та лояльної співпраці на користь держави. Оцінюючи пацифікацію 1930 року, Бобжинський писав: *Держава поступила [...] слушно, а навіть можна стверджувати, що досить пізно ... з диму [...] підпалених скирд і фільварків не створювала ніколи в польській державі українських університетів й інших справедливих поступок, але завжди тільки ланцюги польських уланів, багнети поліції і автоматичні карабіни* [12].

Бобжинський вважав, що то не поляки, які проживаючи у власній державі, мають створювати українцям різного роду преференції, лиш власне ті останні повинні переосмислити власну політику і суспільну думку. Зразком для наслідування повинні для них стати підходи Станьчиків у ХІХ-вічній Галичині, погляди наповнені реалізмом і вміннями відмови від максималізму на користь осягнення в даній політичній ситуації отримати можливе.

В ім'я політичного реалізму закликав тому Бобжинський українців до відмови від антипольської агітації, розриву контактів націоналістичних середовищ з Берліном, а над усе до врахування існуючих після Першої світової війни політичних фактів. *Жодному полякові – писав – не прийде зараз на думку бажати німецького Вроцлава, хоч був він за п'ятівських часів однією з найважливіших польських провінцій [...]. Подібно повинні розуміти українці, віддати собі відлік, що Львів і в значній мірі давня Русь Червона є від шести віків, окрім змішаної людності, інтегральною складовою частиною земель польських і невід'ємною складовою польської державності і культури* [13].

Першим часописом молодих консерваторів був виданий 1 жовтня 1931 р. «Dzień Akademicki» під редакцією Єжи Гедройця, але вже від 21 жовтня того ж року виходив він під назвою «Bunt Młodych». Молоді діячі й публіцисти неоконсервативних поглядів зосередилися навколо пропілсудського «Buntu Młodych», що з 1937 р. виходив під назвою «Polityka». На шпальтах видання з польського боку на українську тематику часто висловлювалися згадані брати Бохеньці, Мечислав Прушинський, Станіслав Лось, Станіслав Стома і Францішек Червінський, а з українського боку, окрім Івана Кедрина, писав Володимир Кубійович і Дмитро Донцов.

Представлені польськими консерваторами і «biuletynowców» погляди не мали шансів зустріти широке зацікавлення з боку головних польських політичних сил. Знайшли натомість певний відгук в українському консервативному середовищі, головно серед діячів, зв'язаних з єпископом Григорієм Хомишиним, українським національним відродженням. Також сам єпископ позитивно ставився до деяких пропозицій польських консерваторів [14]. Адже він належав до головних прихильників польсько-українського порозуміння, опертого на засади християнської моралі. Окрім того, найбільшу загрозу він бачив в укоріненні серед української спільноти крайніх поглядів, що слугували би поживою для тоталітарних ідеологій (націоналізму і комунізму). У виданій в 1933 р. праці під назвою *Українська проблема*, пропагував концепцію органічної праці, яку можна і навіть належить провадити в умовах тяжкого становища народу: *Що ж маємо робити – писав – чи поводитися добре і чекати на наше зникнення. Чи маємо зайняти негативну і провокативну позицію? Чи маємо далі здійснювати терористичні акції і в той спосіб розбити голову і впасти в прірву. Ні! Перший крок з нашого боку то становище лояльності щодо держави, в якій знаходимося. Диктує те нам здоровий глузд. Бо хоч не отримаємо позитивних результатів і доброї користі, то хоч зв'яжемо полякам руки так, що не будуть мати приводу гнобити нас і переслідувати. Будемо могли бодай прийти до себе і відродитися* [15].

Відстоюючи позицію невідворотності порозуміння, єпископ Хомишин віддавав собі

відлік, що не приведуть до нього тільки проголошені пастирські листи і звернення до громадськості. Був він також ініціатором створення політичної партії, що опиралася на засади християнської моралі й науку католицького костелу. Заснована вона в 1930 р. під назвою Українська католицька народна партія, двома роками по тому перетворена на вже згадувану Українську народну відновлену. В своєму органі, «Новій зорі» редакційним званням українським консерватором Осипом Назаруком, особливо гостро критикував український націоналістичний рух і намагався знайти всякі можливі компроміси з польською державою [16].

У схожому тоні, хоч більш обережно виражав свою позицію стосовно польської держави, також створене на початку тридцятих років з ініціативи архієпископа Шептицького Українське католицьке об'єднання разом із своїм тижневиком «Мета». Поруч з єпископом Хомишиним ініціативу польсько-українського порозуміння підтримував, та навіть особисто піднімав митрополит Шептицький. У своїх проповідях, пастирських зверненнях і відозвах до громадськості гостро реагував на всі терористичні прояви ОУН, всіляко апелював з метою відвернення молоді від впливу націоналістичного руху. Старався схилити українських політиків до пошуку порозуміння з поляками, достатньо сильно міг впливати на політиків УНДО. Провадив розмови і листування також з конструктивно налаштованими до української проблеми польськими політиками, між іншим із згадуваним Станіславом Лосем. Греко-католицька церква була однією з досить важливих інституцій, що прагнула до полагождення стосунків між українцями і поляками. Організація «Аксїї Katolickiej», заснування церковних громад і пов'язаних з церквою молодіжних організацій була важливою участю в процесі виховання народу. Не без впливу церкви дійшло до переосмислення політики УНДО, а в підсумку до угоди в 1935 р.

На жаль, не принесла вона очікуваного ефекту стосовно схваленої військовими колами програми «зміцнення польськості на кресах» в останніх роках перед вибухом Другої світової війни. Якби повторилася історія перед Першою світовою війною. Порозуміння приходило надто пізно і не завжди

потрапляло на сприятливий ґрунт серед широких верств двох народів. Для повноти ситуації належить додати, що в тридцятих роках певний поворот стосовно української проблеми наступив також в багатьох польських католицьких осередках. Проявилось це власне в публіцистиці єзуїта ксьондза Едварда Косібовича. Він виступив з конкретною критикою позиції польських націоналістів щодо національної політики. В одній із своїх статей прямо писав: [...] *українську проблему не розв'яже почуття підживлене ненавистю*. Тому також достатньо критично оцінив пацифікацію 1930 р.: *По скільки раніше – твердив він – акції Коновальця не знаходили підтримки серед українських католиків, то після її проведення, коли цілі села змушені страждати за замаху диверсантів не маючи нічого спільного з даною тїною – польський уряд привів і зміцнив у тих же селянських масах переконання, що члени боївок і селянські маси то одне і те ж* [17].

Ксьондз Косібович висловлювався за запровадження для української спільноти культурної автономії, гарантуючої між іншим власне шкільництво і університет та вільний доступ до використання в урядових і публічних установах. Обурювався фактом заборони народів на назву, яку він сам вибрав та зведення процесу кристалізації національної свідомості до твердження, « про спокійних сільських людей підбурюваних кліром і інтелігенцією».

Вищевказані проблеми знайшли також відображення на шпальтах друкованого Паллотинами видання «Rodzina Polska». В 1933 р. присвятили вони навіть один з номерів видання всій літературі, мистецтву і історії польсько-українських відносин. В одній із вміщених там статей Ю. Чарнецький (J. Czarniecki) слушно стверджував, що поляки втратили розуміння процесу культурно-політичної емансипації, який відбувся на Україні, тягло перебували під впливом романтичної України [18].

Особливо вартує виділити також намагання співпраці в міжвоєнний період між інтелектуальною елітою двох народів. Багато науковців, письменників, художників, діячів культури підкреслювали взаємні позитивні впливи української і польської культури в продовж минулих століть, а також користі з

можливості послуговуватися із духовної скарбниці сусідів. Із польського боку були то між іншим Тадеуш Голлендер, Юзеф Лободовський, Константи Симонолевич (молодший), Анджей Казимир Яворський, Станіслав Стенповський, Влодзімеж Бончковський, Александр Бохеньський, Єжи Погоновський, Станіслав Віценз, Марцелі Гандельсман, Ярослав Івашкевич, Александр Баумгартен, Веслав Кунсман, Вітольд Ю. Дорошевський, Станіслав Слонський, Віктор Якубовський, Владислав Татаркевич. Серед українців до взаємного зближення прагнули: Богдан Лепкий, Сидір Твердохліб, Улас Самчук, Євген Маланюк, Роман Смаль-Стоцький, Олександр Лотоцький, Павло Зайцев, Іван Огієнко, Мирон Кордоба, Михайло і Антін Рудницькі, Іван Кедрин-Рудницький.

Поляки свої погляди пропагували, окрім згадуваних вище «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*» та «*Buntu Młodych*», «*Polityki*» і «*Naszej Przyszłości*», на шпальтах наступних часописів «*Droga*», «*Dźwigary*», «*Kamena*», «*Miesięcznik Literacki*», «*Nurt*», «*Problemy Europy Wschodniej*», «*Przegląd Powszechny*», «*Sprawy Narodowościowe*», «*Sygnaly*», «*Wołyń*». Українці перед усім послуговувалися шпальтами місячників «*Нова зоря*», «*Нива*», «*Наша культура*», квартальника «*Ми*» та двотижневика «*На зустріч*» [17].

Свого роду символічною постаттю такого зближення інтелектуалів був згадуваний Богдан Лепкий – український письменник і вчений, професор Ягеллонського університету і сенатор Речі Посполитої. Власне в ситуації надзвичайно напруженій в часи пацифікації, Лепкий з особливою енергією взявся за розрядку напруги, шляхом наведення прикладів близьких зв'язків поляків і українців на полі науки і культури. Прискорив також тоді власні літературні дослідження і впровадив до програми занять у вузі наступні теми: *Вплив польського романтизму на українську літературу; українські краєвиди в польській поезії; польська поезія в українських перекладах; українська поезія в польських перекладах; «Слово о полку Ігоревім» в Польщі; Шевченко в польських перекладах*. Свідомий факту, що дві спільноти замало знають культуру своїх сусідів Лепкий допровадив у 1930 р. до появи на польській мові, виданої раніше українською – *Zarysu literatury*

ukraińskiej. Окрім того вмістив розлогу розвідку на тему української літератури в *Wielkiej literaturze powszechnej* під редакцією Trzaski, Everta i Michalskiego [18].

Значну роль на полі зближення польських і українських наукових спільнот відіграв створений Міністерством релігійних вірувань і загальної освіти в 1930 році Український науковий інститут у Варшаві, що мав на меті дослідження культури, історії і господарського життя українського народу, а також підготовку наукових кадрів. У 1933 р. створено в Інституті «Комісію по вивченню польсько-українських питань», що поділялася на декілька секцій які представляли відповідні наукові напрямки. Дослідницька і видавнича діяльність, проведення семінарів і виступів привели до досягнення об'єктивного знання про зв'язки двох народів впродовж віків, а також розбуджували зацікавлення польських студентів українською проблематикою. Інститут функціонував не повних дев'ять років і при відсутності інших конструктивних ініціатив на полі розв'язання українського питання в Польщі не був у стані ширше впливати окрім значного виданого доробку на суспільну свідомість польської і української спільноти [19].

Певну роль у польсько-українському зближенні намагалися відіграти організовані в тридцятих роках, часто при підтримці державної влади змішані товариства угодовського характеру: Червеньсько-руська організація «Згода», польсько-руське товариство «Згода» чи Християнське польсько-українське об'єднання «Згода» [17, с. 28–29].

Оцінюючи двадцятиріччя польсько-українських стосунків маємо підстави стверджувати, що існуючі шанси на тривале порозуміння двоє народів не використали, з вини як польських так і українських політичних угруповань. Не сприяв тому також факт не тривалої дистанції в часі від війни двох народів. Для української спільноти була свіжою в пам'яті поразка Західноукраїнської Народної Республіки, а особливо болісний факт примусу української сторони до беззастережної капітуляції, а по тому недотримання польським урядом обіцянки Раді Амбасдорів запровадити в Східній Галичині автономію. Це стало на перешкоді напрацюванню позитивного клімату з метою порозумін-

ня між широкими суспільними колами. В тій ситуації до зближення між двома народами не могли привести різні ініціативи, що народжувалися в середовищі інтелектуалів, людей культури чи церкви. Надто сильно над життям домінувала політика. Прикриваючись часто примітивними, досить простими наборами гасел, і впливаючи на почуття визначала починання і суспільні настрої. З польського боку порозумінню не сприяв факт значного впливу націоналістичних угруповань в польській адміністрації, в кожній ситуації прикриваючись гаслом сильної загрози польським позиціям, навіть стабільності відродженої по багатьох роках неволі державності. З українського боку ще конструктивний діалог унеможлиблювала пропаганда поширювана також націоналістичними силами, стверджуючими що намагання порозумітися з польською державою то «націона-

льна зрада». Історія довела, що позиції як польських націоналістів так і українських були помилковими і в кінцевому результаті привели до подальшого загострення стосунків між двома народами. Не сприяла порозумінню також комуністична пропаганда.

На щасті позиції «взаємного несприйняття» не оволоділи загалом спільнот. Сталося це переважно завдяки співпраці польських і українських інтелектуальних еліт, для яких досягнення науки і культури мали універсальне значення і понад національне. Окрім некорисних політичних тенденцій вчені і митці двох народів у більшості випадків щиро між собою співпрацювали. Контакти ті насправді з огляду на згадувані політичні відносини не могли сповна розвинути, але значно долучилися до взаємного зближення двох народів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Stępień S. W kręgu badań nad społeczeństwem II Rzeczypospolitej. Społeczność ukraińska, «Przemyskie Zapiski Historyczne» 1987, t. 4–5, s. 137–174.
2. Demkowycz-Dobrianskyj M. Potoćkyj i Bobżynskyj. Cisarški namistnyky Hałyczyny 1903-1913, Rym 1987, s.125; zob. także Mytropolyt gr. Szeptyćkyj pro ukrajinsko-polski wzajemny, «Nywa» 1916, nr 2, s.124–126.
3. Stępień S. Polacy j Ukrajinci w II Reczi Pospolytij: sproba dialohu, [w:] Polsko-ukrajinski studiji, Kyjiw 1993, t. 1, s. 211–222.
4. Krochmal A. Stosunki Międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe w parafiach greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918–1939, [w:] Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, Przemyśl 1996, t. 3, s. 219–230
5. Bartmiński J., Łesiów M. Kolędy na pograniczu polsko-ukraińskim, [w:] Chrześcijański Wschód a kultura polska, Lublin 1989, s. 229–252; J. Bartmiński, Kolędy krasicyńskie jako zjawisku kultury pogranicza polsko-ukraińskiego, [w:] Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, Przemyśl 1990, t. 1, s. 271–284. Por. także, A. Fischer, Zarys etnografii Polski południowo-wschodniej, [w:] Polska południowo-wschodnia, Lwów 1939.
6. Świerzowski K. Jerzy Niementowski. Zapomniany poeta i malarz, [w:] Z dziejów kultury i literatury ziem przemyskiej, pod red. S. Kostrzewskiej-Krotochwilowej, Przemyśl 1969, t. I, s. 373–386; Jerzy Niementowski: Wiersze (oprac. wybrał K. Świerzowski), [w:] ibidem, Przemyśl 173, t. II, s. 173–183; Jerzy Niementowski: Wiersze i opowiadania (oprac. wybrał K. Świerzowski), [w:] ibidem, Przemyśl 1978, t. III, s. 301–338.
7. Łoś S. Ukraińcy na łamach «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego», «Biuletyn Polsko-Ukraiński» 1933, nr 24, s. 4–6; tamże, nr 25, s. 3–5 oraz nr 26, s. 3–6
8. Stępień S. Ukraińcy i ich działalność społeczno-kulturalna w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939, Kraków 1987 (niepublikowany maszynopis pracy doktorskiej), s. 140.
9. Bocheński S., Łoś, W. Bączkowski Problem polsko-ukraiński w Ziemi Czerwieńskiej, Warszawa 1938, s. 192.
10. Towarzystwo Polsko-Ukraińskie, «Biuletyn Polsko-Ukraiński» 1933, nr 7, s. 6–9.
11. B[obrzyński] J. Pacyfikacja, «Nasza Przyszłość» 1930, t. V.
12. B[obrzyński] J. Problem Ukrainy, «Nasza Przyszłość» 1930, t. I, zob. także, J. Bobrzyński, List otwarty do ukraińskiego konserwatysty, Warszawa 1931.
13. Chomyszyn G. Problem ukraiński, «Nasza Przyszłość» 1933, t. XXIX i XXX.
14. Problem ukraiński. Napisał dla duchowieństwa i świeckiej inteligencji narodu ukraińskiego Grzegorz Chomyszyn – biskup stanisławowski, Warszawa 1933.
15. Nazaruk O. Ucieczka ze Lwowa do Warszawy. Wspomnienia ukraińskiego konserwatysty z pierwszej połowy października 1939 r., Przemyśl 1999.
16. Czarnecki J. Ukraina i Polska, «Rodzina polska» 1933, nr 8, s. 226–227 i 232–233. Poland and Ukraine. Past and Present., Przygot. Peter J. Potichnyj, Edmonton-Toronto 1980.

17. Stępień S. Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, [w:] Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, Przemyśl 1990, t. 1, s. 27–30.
18. Siwicki M. Krakowski ambasador kultury ukraińskiej. O Bohdanie Łepkim, «Znak» 1985, nr 367, s. 89–98.
19. Ukrajinijskij Naukowyj Instytut za piat' lit joho isnuwannia. 13 III 1930 – 13 III 1935, Warszawa MCMXXXV; Sprawozdanie Ukraińskiego Instytutu Naukowego. 13 III 1935 – 15 I 1939, Warszawa MCMXXXIX

ANEKS

Перелік статей стосовно українського питання і польсько-українського порозуміння, що опинилися на шпальтах редактованих Єжи Гедройцем часописів Jerzego Giedroycia czasopism: «Dzień Akademicki», «Bunt Młodych», «Polityka».

«Dzień Akademicki»

1. H. J. Szyszko, *Polska i Ukraina*, 1 października 1931 r., nr 16, s. 5–6.
«Bunt Młodych» (od 21 października 1931 r.)
2. Bocheński, *Czerwienimy się za Was, Panowie...*, styczeń 1933 r., nr , s. 1.
3. Bocheński, *Generalne posunięcie*, luty 1933 r., nr 36, s. 1.
4. *Rozmowa z J. E. Metropolią Szeptyckim*, luty 1933 r., nr 39, s. 3.
5. R. Daszkiewicz, *List do redakcji*, luty 1933 r., nr 39, s. 7.
6. A. M. Bocheński, *Ukraina musi być wolna*, 15 kwietnia 1933 r., nr , s. 3–4.
7. A. M. Bocheński, *Rozważania historyczno-polityczne*, 15 kwietnia 1933 r., nr , s. 4–5.
8. S. Łoś, *Naród ukraiński a Polska*, 15 maja 1933 r., nr 41, s. 4–5.
9. A. M. Bocheński, *Krytyka Jędrzeja Gietrycha*, 15 lipca 1933, nr 43, s. 4–5.
10. S. Łoś, *Uniwersytet Ukraiński*, 15 lipca 1933, nr 43, s. 6–7.
11. A. Bocheński, *Dać im swobodę*, 20 stycznia 1934, nr 1, s. 1.
12. R. Wraga, *Czy finis Ukrainae?*, 20 stycznia 1934, nr 1, s. 1–2.
13. *Na zasadnicze tematy*, 5 lutego 1934, nr 2, s. 3–4.
14. M. Pruszyński, *W akademickim domu ukraińskim*, 20 lutego 1934, nr 3, s. 3–5.
15. I. Kedryn, *Instytut kultury narodowej czy twierdza obskurantyzmu. Historia Domu Narodowego we Lwowie i jego obecne żalosne dzieje*, 19 marca 1934, nr 5, s. 2–4.
16. Redakcja, *Rocznica kijowska*, 5 maja 1934, nr 8, s. 1.
17. A. M. Bocheński, *Wyprawa kijowska lekcją polityczną*, 5 maja 1934, nr 8, s. 3–4.
18. D. Doncow, *Czy Zachód? List do Ukraińców o polskiej kulturze*, 20 lipca 1934, nr 12–13, s. 1–2.
19. J. Braun, *Europa nad Wisłą. Odpowiedź na «List do Ukraińców o kulturze polskiej*, 20 sierpnia 1934, nr 14, s. 2–3.
20. S. Łoś, *Ukraiński uniwersytet czy szkoły zawodowe?*, 20 sierpnia 1934, nr 15, s. 3.
21. S. Łoś, *Ukraiński uniwersytet czy szkoły zawodowe?*, 20 września 1934, nr 15, s. 1–2.
22. *Sprawa ukraińskiego domu akademickiego*, 20 grudnia 1934, nr 18, s. 5.
23. O.S.R., *O metodzie polityki wobec Ukraińców*, 20 grudnia 1934, nr 18, s. 11.
24. J. Lipa, *Campus martius (Z perjodyków ukraińskich)*, 20 stycznia 1935, nr 2, s. 6–7.
25. S. Żejmis, *Pro domo nostra*, 5 marca 1935, nr 5–6, s. 3.
26. W. Prażymirski, *Perspektywy teroru ukraińskiego*, 5 marca 1935, nr 5–6, s. 6.
27. I. Kedryn, *Dokąd idą młodzi. Młodzież ukraińska*, 20 października–5 listopada 1935, nr 19–20, s. 2.
28. A. M. Bocheński, *Niepodległość czy samoistność*, 20 października–5 listopada 1935, nr 19–20, s. 7–8.
29. A. Bocheński, *Wykorzystać nastroje mas*, 20 listopada–5 grudnia 1935, nr 23–24, s.
30. M. Pruszyński, *Rozmowa z wicemarszałkiem Wasylem Mokryjem*, 20 grudnia 1935–5 stycznia 1936, nr 25–26, s. 2–3.
31. W. Popławski, *O Ukraińców i Rusinów*, 25 lutego 1936, nr 3, s. 4.
32. A. M. Bocheński, *Medytacje polityczne*, 10 marca 1936, nr 4, s. 1.
33. D. Doncow, *Perspektywy*, 15 lipca 1936, nr 12–13, s. 2–3.
34. S. Łoś, *Caeterum censeo*, 25 września 1936, nr 17, s. 1.
35. S. Piasecki, *O Ukraińcach*, 10 października 1936, nr 18, s. 6.
36. M. P., *Juliusza Poniatowskiego tragedia pomyłek*, 10 grudnia 1936, nr 22, s. 8.
37. A. M. Bocheński, *«Samoistna Ukraina» p. Glazińskiego*, 10 lutego 1937, nr 4, s. 3.
38. «Polityka» (od 10 marca 1937 r.)
39. S. Łoś, *Deklaracje płk. Koca o mniejszości*, 10 marca 1937, nr 6, s. 4.
40. W. Kubijowicz, *Niebezpieczeństwo ukraińskie*, 10 czerwca 1937, nr 13, s. 6.
41. M. P., *Władysław Studnicki i Dymitr Doncow*, 25 czerwca 1937, nr 14, s. 4–5.
42. A. Bocheński, *Położyć kres szaleństwu*, 10 września 1937, nr 23, s. 1.
43. F. Czerwiński, *Aleksander Wielogórski i Bazyl Mudry*, 25 września 1937, nr 24, s. 3.
44. I. Kedryn, *Normalizacja w cudzośćwie*, 20 listopada 1937, nr 28, s. 6.
45. A. Bocheński, *Problemy i polemiki. Jeszcze sprawa świętojurska*, 25 lutego 1938, nr 5, s. 5.
46. Zespół, *Nieszczęśliwe deklaracje Unda*, 25 maja 1938, nr 12, s.
47. Zespół, *Jeszcze w sprawie ukraińskiej*, 10 czerwca 1938, nr 13, s. 1.
48. *Z cyklu wywiadów «Polityki»: Borkowski o Józefskim*, 25 czerwca 1938, nr 14, s. 1.
49. A. Bocheński, *Poglądy J. K. Popławskiego na sprawy narodowościowe*, 10 maja 1938, nr 18, s. 4–5.

50. A. Bocheński, *Undo i «Polityka»*, 29 września 1938, nr 23, s. 5.
 51. F. Czerwiński, *Imperializm polski a imperializm zachodnioukraiński*, 10 listopada 1938, nr 26, s. 4–5.
 52. S. Łoś, *Zakarpacie*, 10 grudnia 1938, nr 28, s. 2.
 53. A. Bocheński, *Problemy i Polemiki. «Biuletyn polsko-ukraiński»*, 10 lutego 1939, nr 3, s. 6.
 54. F. Czerwiński, *Rewindykacja narodowościowa*, 25 lutego 1939, nr 4, s. 1.
 55. *Za co Ukraińcy mają żal do Niemców*, 9 kwietnia 1939, nr 7, s. 2.
 56. S. Stomma, *Dajmy Polsce nowego sojusznika*, 18 czerwca 1939, nr 17, s. 3.

Стемпень С., Юго-Восточный научный институт, г. Перемышль, Польша

**ПОРТКИ ПОЛЬСКО-УКРАИНСКОГО ДИАЛОГА В СРЕДЕ,
 ЧТО ФОРМИРОВАЛА ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ ВО СТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ**

Период функционирования возрожденной Речи Посполитой был временем упущенных возможностей для гармонизации отношений между поляками и украинцами. Попытки интеллектуальной элиты двух народов найти пути, которые бы привели к нормализации отношений между двумя народами оказались напрасными. В статье исследуется сложный процесс польско-украинских отношений и сделаны выводы, которые необходимо учитывать на современном этапе цивилизационного продвижения Республики Польша и Украины.

Ключевые слова: поляки; украинцы; Вторая Речь Посполитая.

Stepen S., South-East Research Institute, Przemyśl, Poland

**STUDY OF NATIONAL IDENTITY ON THE POLISH-UKRAINIAN ETHNIC BORDER
 AT THE TURN OF XIX AND XX CENTURIES. VOLODYMYR STAROSOLSKY'S BIOGRAPHY ESSAY**

Volodymyr Starosolsky's walk of living was traditional for many people of the Polish-Ukrainian border, who lived at the end of the XIX and early XX century. Oftentimes they «discovered» their nationality, whether it was Polish or Ukrainian, only in the forthcoming century. That happened by virtue of motivation that arose from the reminiscence of family traditions or was influenced by the environment, often while studying at school or university. What were the consequences of such choice? How did people treat the past of their predecessors and the nation which their ancestors were identified to? Did they separate at last becoming anti-Polonists, or becoming to be Ukrainian patriots, did they try to save the legacy and respect to people, whom they consciously separated from? Except the choice of Ukrainian nationality and undeniable Ukrainian patriotism Volodymyr Starosolsky had never showed his anti-Polonism views. For this reason he had a considerable respect in the Polish governmental, political and intellectual environment. Volodymyr Starosolsky was a typical representative of border communities. Such people often coming from mixed families at a particular moment of their lives faced a dilemma what nationality to choose. Some like Starosolsky, chose the Ukrainian one (which was generally not against Polish nationality of his sister Jadwiga), others like Yevheniush Barvinsky chose Polish nationality.

Starosolsky always believed that dialogue is the best form of solutions to mutual conflicts in the Polish-Ukrainian relations. Consequently, also in the second half of the thirties (of XX century) he visited informal meetings on Ukrainian issues in Poland, organized by the Polish politicians.

Key words: Volodymyr Starosolsky; Polish-Ukrainian frontier.

Рецензенти: д-р. іст. наук, професор *Сінкевич Є. Г.*
 д-р. іст. наук, професор *Котляр Ю. В.*

© Стемпень С., 2016

Дата надходження статті до редколегії 17.01.2016